

Ольга Анатоліївна Вакульчук,
кандидат історичних наук,
завідувачка відділу пресознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-4171-3886
e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

ІСТОРИОГРАФІЯ БАГАТОТИРАЖНИХ ГАЗЕТ 1920–1940-х років ЯК СКЛАДОВОЇ РАДЯНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Мета статті. На підставі аналізу історіографії тематики досліджень історії радянської преси і багатотиражних газет як її складової розкрити потенціал цього виду видань як комплексного історичного джерела, об'єкта пресознавчих і бібліографічних досліджень; виявити особливості, притаманні цим газетам залежно від часу їх виходу: тематика публікацій, зовнішні ознаки, кількісні характеристики газет 1920-х років мають суттєві відмінності від тих, що виходили наприкінці 1930-х – на початку 1940-х. Якщо 1920-ті роки – період становлення і розвитку багатотиражної преси як газет робітників та службовців, то наприкінці 1930-х вони перетворилися на органи парткому, дирекції, завкому і остаточно утвердились як дієве знаряддя радянської друкованої пропаганди та агітації, призначене для всіх верств населення. **Методологія** базується на принципі історизму, використано сукупність методів: історико-хронологічний, порівняльний та джерелознавчого аналізу. **Наукова новизна** полягає в репрезентації багатотиражних газет як окремого виду історичних джерел і бібліографічного об'єкта, що є складовою репертуару періодики і, ширше, – складовою ретроспективної національної бібліографії України. До інформаційного простору залучається новий комплекс джерел, і стає можливим розширення джерельної бази досліджень періодичної преси. **Висновки.** У статті доведено, що масив багатотиражних газет потребує всебічного вивчення: визначення теоретичних та практичних засад виникнення, розвитку і функціонування, організації їхнього зберігання у фондах бібліотек, надання доступу до цього інформаційного ресурсу всім категоріям користувачів. Включення цього виду періодичних видань до кола історичних джерел є актуальним з огляду на їх джерелознавчий потенціал; практичним кроком на шляху їхнього введення до наукового обігу та інформаційного простору є бібліографічна реконструкція.

Ключові слова: історіографія, багатотиражна преса, газети, джерело, інформаційний простір.

Актуальність теми полягає в необхідності проведення окремих досліджень, публікації комплексних, узагальнюючих праць про такий сегмент періодичної преси, як багатотиражні газети, що виходили на території сучасної України. Існування цього специфічного виду періодичних видань співпадає з

радянським періодом вітчизняної історії; заснування, розвиток, умови функціонування тісно пов'язані з подіями в суспільно-політичному житті країни. Масив багатотиражних газет потребує опрацювання і систематизації з огляду на вагомий джерелознавчий потенціал і відповідність актуальним завданням сучасної науки щодо виявлення, публікації, введення в інформаційний простір якомога більшої кількості джерел, що сприятиме відтворенню об'єктивної картини буття країни в різні історичні періоди, зокрема й від 1920-х до початку 1940-х років.

Аналіз досліджень і публікацій. Від часу свого виникнення і у процесі подальшого розвитку багатотиражні видання утверджувались як складова загальної системи періодичних видань СРСР; за роки радянської влади створено значну історіографію партійно-радянської преси, де побіжно розглядалися й деякі аспекти існування багатотиражних газет як одного з її сегментів. З огляду на те, що темою статті обрано питання історіографії багатотиражних газет, аналіз досліджень і публікацій здійснено в тексті.

Метою є розкриття потенціалу багатотиражних газет як комплексного історичного джерела, об'єкта бібліографування, що є складовою частиною вітчизняного бібліографічного репертуару періодики.

Виклад основного матеріалу. Історіографія тематики досліджень історії преси 20–30-х років ХХ ст. в Україні мала свої специфічні особливості, пов'язані з вивченням періоду формування тоталітарної системи Радянського Союзу, яка поширювалася на всі республіки, що входили до його складу. Існує досить багато наукових та публіцистичних праць, що характеризують ідеологічні аспекти, які диктували методологічні засади та зміст досліджень преси в радянський період.

Українські вчені зробили значний внесок у справу дослідження радянської преси. Серед авторів таких праць – В. Будников [1], Г. Вартанов [2], М. Дмитрієнко [3], В. Коцур [4], І. Копотієнко [5], В. Солдатенко [6], А. Хідекелі [7], Й. Цьох [8] та ін. Окрім опублікованих книжок, брошур і статей, українськими науковцями радянського періоду захищено низку кандидатських і докторських дисертацій, присвячених проблемам партійно-радянської преси. Це, зокрема: В. Ваколюк: «Военная печать большевиков в борьбе за солдатские массы в трёх российских революциях» [9], І. Крупський: «Роль газети «Комуніст» (орган ЦК КП(б)У) у боротьбі трудящих за перемогу і зміцнення радянської влади на Україні (1918–1925 рр.)» [10], В. Рубан: «Українська радянська газета. Проблеми становлення і розвитку (1917–1925)» [11], І. Сергійчук: «Преса рад робітничих, солдатських і селянських депутатів як джерело з історії Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні (25 жовтня – березень 1918 р.)» [12] тощо. Висвітлення пресою партійного життя, досягнень перших п'ятирічок і соціалі-

стичного змагання, діяльності Леніна як організатора преси нового типу, утворення СРСР, ідей інтернаціоналізму розкривають такі дисертаційні дослідження: П. Гринюк – «Партийно-советская печать Украины в борьбе за социалистическую индустриализацию (1926–1929 гг.)» (1968) [13], О. Мукомела – «Становление типа массовой крестьянской газеты на Украине (1921–1925)» [14], В. Солдатенко – «Большевистская пресса Украины в борьбе за осуществление ленинской стратегии и тактики социалистической революции (март 1917 – март 1918 г.)» [15], Ю. Сурай – «Большевистская военная печать в борьбе партий за слом старой армии и создание вооруженных сил социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.)» [16], М. Федорина – «Партийно-радянська преса як джерело з історії розвитку соціалістичного змагання та поширення передових методів праці в сільському господарстві (1933–1937)» (1972) [17], А. Хідекелі – «Печать Советской Украины в борьбе за образование Союза ССР на завершающем этапе объединительного движения (1922–1924 гг.)» (1972) [18] та багато ін.

Упродовж першого пострадянського десятиліття, на тлі нової загальнополітичної ситуації в країні, відбувся й злам концептуальних основ вітчизняної історіографії. У цей період формуються нові теорії, марксистсько-ленінську методологію змінюють нові розробки, пов'язані з демократизацією наукових досліджень, зверненням до заборонених раніше історичних тем і проблем. Цьому значною мірою сприяли впровадження інформаційних технологій та поява інтернету, розширення доступу до архівних джерел. Періодика активно залучається в наукову практику як об'єкт досліджень, її починають розглядати як самостійний комплекс джерел, а не лише допоміжний ілюстративний матеріал до історії партії. На сучасному етапі сформувався новий погляд на значення преси для історичного дослідження. Українські вчені активно розробляють проблеми історії вітчизняної преси в контексті демократичного визвольного руху і національного розвитку, Української революції, національно-культурного відродження, розгортаються дослідження регіональної преси.

У 1990-х – на межі 2000-х років з'являються праці, що певною мірою стосуються теми відновлення вивчення історії преси в цілому, зокрема й окремих аспектів багатотиражної преси 1917–1941 рр. Серед таких праць – «Науково-просвітницька преса України. XIX – перша третина XX ст.: Історія. Теорія. Практика» О. Коновця (1994) [19], «Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) І. Крупського (1996) [20], «Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті рр. XX ст.)» О. Коляструк (2003) [21], «Запорізька преса 20–40-х рр. XX ст.: жанрово-стильові особливості» І. Герман (2004) [22], «Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (за матеріалами Харківської періодики)» К. Шпакович (2016) [23] тощо.

Значного розвитку набуло вивчення преси Галичини, Закарпаття періоду 1920–1930-х років. Серед таких праць – дисертації В. Габора «Закарпатська українськомовна преса 20–30-х років ХХ століття у контексті національного відродження краю» (1997) [24], Л. Сніцарчук – «Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості» (2002) [25], О. Дроздовської – «Українська преса повітових міст Галичини 20–30-х років ХХ ст.: особливості становлення та розвитку, система текстових публікацій» (2003) [26] та ін.

Ґрунтовні дослідження преси здійснили О. Богуславський, П. Губа, Л. Волюсянко, О. Коновець, І. Крупський, Р. Пиріг, О. Позняков, М. Романюк, Г. Рудий, С. Сегеда, Н. Сидоренко, П. Федоришин та ін. Серед дисертацій, об'єктом досліджень яких є періодика зазначеного періоду, – «Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр.» О. Богуславського [27], «Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр.» В. Губи [28], «Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина ХІХ ст. – 1920 р.)» В. Гутковського [29], «Одеська періодична преса періоду визвольних змагань» О. Пархітька [30], «Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідей державності (1917–1921 рр.)» О. Познякова [31], «Формування типу військових видань у процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець»)» С. Сегеди [32], «Українська таборова преса першої половини ХХ ст.: проблеми національно-духовного самоствердження» Н. Сидоренко [33].

Окремий історіографічний доробок належить Г. Я. Рудому, який фундаментально опрацював проблему розвитку преси в період Української революції і здійснив вагомий внесок у справу розробки даної теми, адже послідовно вивчав її різні аспекти. Серед його праць – дисертації «Періодична преса як джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918)» та «Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.)» [34], монографія «Українська преса 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (2005), видання «Преса Української Держави, 1918: питання освіти, науки, культури» (1996), «Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури 1917–1920 рр.» (2000) [35], статті у фахових виданнях.

Тема багатотиражної преси тривалий час не потрапляла до поля зору вчених. Історія багатотиражної преси та її роль в житті країни знайшли певне відображення в дисертаціях фахівців, які вивчали питання партійного друку. Так, О. Алексеєва в 1953 р. захистила дисертацію «Фабрично-заводская печать – острое оружие Коммунистической партии в борьбе за развитие социалистичес-

кого соревнования и стахановского движения в годы второй сталинской пятилетки» [36]; історію виникнення, розвитку і функціонування багатотиражних газет висвітлено в дисертації Г. Вичуба «Многотиражная печать в системе советской прессы» (1972) [37]; формування і діяльність багатотиражної преси в роки першої п'ятирічки за матеріалами газет новобудов важкої індустрії дослідила М. Сланська [38]; питанням координації галузевих багатотиражних газет, їхній взаємодії присвячено дисертацію М. Дзялошинської «Профилирование и координация отраслевых многотиражных газет как фактор оптимизации их деятельности» (1986) [39]; багатотиражні газети вищих навчальних закладів розглянуто в дослідженні В. Воробйова «Роль вузовской многотиражной печати в формировании активной жизненной позиции студенческой молодёжи (по материалам БССР. 1976–1985 гг.)» (1987) [40]; газети водного транспорту стали об'єктом дисертаційних студій О. Смірної «Отраслевая многотиражная печать: исторический опыт и особенности развития в условиях перестройки (на материалах газет водного транспорта)» (1990) [41] та деякі інші.

Упродовж останніх років різні аспекти багатотиражної преси досліджує Н. Солощенко. Зокрема, в колі її наукових зацікавлень – процес формування «нової людини» в період перших радянських п'ятирічок у висвітленні багатотиражних газет, галузеві газети як історичне джерело та методика їх дослідження [42] тощо. Питання формування та діяльності багатотиражної преси в роки перших п'ятирічок на прикладі газет важкої індустрії дослідила М. Сланська, вона ж розкрила роль партійного керівництва багатотиражною пресою, прослідкувала історію виникнення багатотиражних газет на радянських заводах і будівництвах [38] тощо.

На сучасному етапі в полі зору дослідників перебуває корпоративна преса як послідовниця багатотиражної – з тією різницею, що багатотиражки, здебільшого, – явище радянського періоду, а корпоративні видання – «віання» сучасної медіасфери. Одним із дослідників, до кола наукових зацікавлень якого входить цей вид ЗМІ, є Д. Олтаржевський. Йому належить навчальний посібник «Корпоративні медіа: теорія і практика» (2012), статті «Роль і місце корпоративної преси в сучасній системі ЗМІ» (2009), «Корпоративні медіа та сучасне інформаційне суспільство» (2010), «Українська корпоративна періодика: сьогодення і майбутнє» (2010), «Корпоративні медіа як новітній різновид ЗМІ» (2014) [44] тощо. Ці праці мають значення як приклад сучасної трансформації багатотиражної преси до рівня загальних тенденцій у світовому пресознавстві.

Наукова новизна статті полягає в репрезентації багатотиражних газет як окремого виду історичних джерел і бібліографічного об'єкта, що є складовою репертуару періодики і, ширше, – складовою ретроспективної національної бібліографії України. До інформаційного простору залучається новий

комплекс джерел, і стає можливим розширення джерельної бази досліджень періодичної преси.

Висновки. Вивчення феномена багатотиражної преси на засадах історико-бібліографічного та джерелознавчого аналізу шляхом виявлення тенденцій організації агітаційно-пропагандистської роботи радянської влади, форм та методів формування партійної ідеології, механізмів мобілізації робітників, селян, військових, освітян для роботи у промисловості та сільському господарстві, завдяки яким закладено основу успіхів у справі побудови соціалізму ціною примусової праці широких мас населення в умовах репресивної машини сталінізму, дозволить отримати нові знання про становлення та утвердження радянської ідеології, про її вплив на свідомість народу «знизу», шляхом поширення низової, зокрема багатотиражної, преси.

Список використаних джерел

1. Будников В. П. Большевицкая печать и Великий Октябрь на Украине. Харьков, 1958. 176 с.
2. Вартанов Г. Жовтневих днів рядки живі. Преса більшовиків України в 1917 р. Київ, 1966. 48 с.
3. Дмитрієнко М. Ф. Більшовицька преса України 1917–1918 рр. як історичне джерело. Київ, 1967. 176 с.; Її ж: Листівки більшовицьких організацій України 1917–1920 рр. як історичне джерело. Київ, 1980. 303 с.
4. Коцур В. П. Партійно-радянська преса початку 20-х рр. // Український історичний журнал. 1990. № 10. С. 46–54.
5. Копотиенко И. И. Источниковедческий анализ периодической печати Украины (1917–1926 гг.). Днепропетровск. 1978. 84 с.
6. Солдатенко В. Ф. Большевицкая пресса Украины 1917–1918 гг.: историко-библиографический обзор. Киев, 1979. 206 с.; Його ж: Трибуна пролетарского интернационализма. Киев, 1977. 181 с.
7. Хідекелі А. В. З історії партійної та радянської преси України в період утворення СРСР // Український історичний журнал. 1970. Вип. 8. С. 34–41.
8. Цьох Й. Партійно-радянська преса України в період зміцнення і розвитку соціалістичного суспільства і посилення оборони країни (1937– червень 1941): навч. посібник. Львів, 1976. 43 с.; Його ж: Комуністична преса Західної України (роль друкованої пропаганди в ідеологічній діяльності КПЗУ). 1919–1939 рр. Львів, 1966. 266 с.
9. Ваколюк В. С. Военная печать большевиков в борьбе за солдатские массы в трёх российских революциях : автореф дис. ... д-ра ист. наук. Киев, 1984. 48 с.
10. Крупський І. В. Роль газети «Комуніст» (орган ЦК КП(б)У) у боротьбі трудящих за перемогу і зміцнення радянської влади на Україні (1918–1925 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Львів, 1983. 22 с.

11. Рубан В. А. Українська радянська газета. Проблеми становлення і розвитку (1917–1925 рр.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 1968. 48 с.
12. Сергейчук И. Н. Пресса советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов как источник по истории Великой Октябрьской социалистической революции на Украине (25 октября – март 1918 г.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1986. 16 с.
13. Гринюк П. Партийно-советская печать Украины в борьбе за социалистическую индустриализацию (1926–1929 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1968. 20 с.
14. Мукомела А. И. Становление типа массовой крестьянской газеты на Украине (1921–1925) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Львов, 1978. 27 с.
15. Солдатенко В. Ф. Большевицкая пресса Украины в борьбе за осуществление ленинской стратегии и тактики социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.) : автореф. дис. ... докт. ист. наук. Киев, 1981. 52 с.
16. Сурай Ю. И. Большевицкая военная печать в борьбе партий за слом старой армии и создание вооруженных сил социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Одесса, 1979. 22 с.
17. Федорина М. П. Партийно-радянська преса як джерело з історії розвитку соціалістичного змагання та поширення передових методів праці в сільському господарстві (1933–1937) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1972. 22 с.
18. Хидекели А. В. Печать Советской Украины в борьбе за образование Союза ССР на завершающем этапе объединительного движения (1922–1924 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1972. 21 с.
19. Коновець О. Ф. Науково-просвітницька преса України XIX – першої третини XX ст. Історія. Теорія. Практика : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 1994. 39 с.
20. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за Українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 1996. 29 с.
21. Коляструк О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 22 с.
22. Герман І. С. Запорізька преса 20–40-х рр. XX ст.: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 20 с.
23. Шпакович К. Культурно-освітній розвиток УСРР 1920-х рр. (за матеріалами Харківської періодики) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 20 с.
24. Габор В. В. Закарпатська україномовна преса 20–30-х рр. XX ст. у контексті національного відродження краю : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 20 с.
25. Сніцарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. XX ст. : історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2011. 20 с.

26. Дроздовська О. Р. Українська преса повітових міст Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.: особливості формування та розвитку, система текстових публікацій : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2002. 20 с.

27. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2002. 20 с.

28. Губа П. І. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : дис. д-ра іст. наук. Київ, 2006. 479 с.

29. Гутковський В. В. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному і державотворчому процесі (друга половина ХІХ ст. – 1920 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Львів, 2002. 18 с.

30. Пархітько О. В. Одеська періодична преса періоду визвольних змагань : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2005. 20 с.

31. Позняков О. П. Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2002. 20 с.

32. Сегеда С. П. Формування типу військових видань в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1999. 180 с.

33. Сидоренко Н. М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2000. 34 с.

34. Рудий Г. Я. Періодична преса як джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1995. 22 с.; Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2004. 33 с.

35. Рудий Г. Я. Українська преса 1917–1920 років як об'єкт дослідження української культури : джерелознавчий і методологічний аспекти. Київ, 2005. 501 с.; Йо-го ж: Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури 1917–1920 рр. Київ, 2000. 442 с.

36. Алексеева Е. Фабрично-заводская печать – острое оружие коммунистической партии в борьбе за развитие социалистического соревнования и стахановского движения в годы второй пятилетки (на материалах фабрично-заводских газет Ленинграда) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Ленинград, 1953. 22 с.

37. Вычуб Г. Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Москва, 1972. 19 с.

38. Сланская М. Д. Формирование и деятельность многотиражной печати в годы первой пятилетки: по материалам газет новостроек тяжёлой индустрии СССР : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Москва, 1972. 17 с.

39. Дзялошинская М. И. Профилирование и координация отраслевых многотиражных газет как фактор оптимизации их деятельности : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1986. 20 с.

40. Воробьев В. П. Роль вузовской многотиражной печати в формировании активной жизненной позиции студенческой молодёжи (по материалам БССР. 1976–1985 гг.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1987. 23 с.

41. Смирнова Е. Г. Отраслевая многотиражная печать: исторический опыт и особенности развития в условиях перестройки (на материалах газет водного транспорта : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Москва, 1990. 27 с.

42. Солощенко Н. В. Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования «нового человека» в советской промышленности первых пятилеток // Исторический журнал: научные исследования. 2019. № 3. С. 106–117; II ж: Отраслевая газета пищевой промышленности СССР в 1928–1937 годы как исторический источник: к вопросу о методике анализа содержания // Исторический журнал: научные исследования. 2020. № 2. С. 63–71; II ж: Проблемы советской пищевой промышленности в 1933 г. в отражении заводской печати (контент-анализ многотиражных газет «За боевые темпы» и «Наша правда») // Историческая информатика. 2017. № 4. С. 78–100.

43. Олтаржевський Д. О. Корпоративні медіа: теорія і практика : навч. посібник. Київ, 2012. 60 с.

Olha Vakulchuk,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),

Head of the Department of Press Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-4171-3886

e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

Historiography of mass-circulation newspapers of the 1920s and 1940s as component of Soviet periodicals

Purpose. By means of the analysis of the historiography of the research of the history of the Soviet press and mass-circulation newspapers as its component, to reveal the potential of this type of publications as a complex historical source, the object of press and bibliographic research; identify the features inherent in these newspapers depending on the time of their publication: the subject matter of publications, external features, quantitative characteristics of newspapers of the 1920s are significantly different from those published in the late 1930s – early 1940s. If the 1920s were a period of formation and development of the mass-circulation press such as newspapers for workers and employees, in the late 1930s they became bodies of the party committee, directorate, executive committee, and finally established themselves as effective tools of Soviet printed propaganda and agitation for all population segments. **The methodology** is based on the principle of historicism; a set of methods is used: historical and chronological, comparative and source analysis. **The novelty** lies in the presentation of mass-circulation newspapers as a separate type of historical source-

es and bibliographic object, which is part of the repertoire of periodicals and, more broadly – part of the retrospective national bibliography of Ukraine. A new set of sources is introduced into the information space enabling to expand the source base of periodical press research. **Conclusions.** The article proves that the array of mass-circulation newspapers requires a comprehensive study: determining the theoretical and practical principles of origin, development and operation, organization of their storage in library fonds, providing access to this information resource to all categories of users. The inclusion of this type of periodicals in the range of historical sources is relevant given their source potential; a practical step towards their introduction into scientific circulation and information space is bibliographic reconstruction.

Key words: historiography, mass-circulation press, newspapers, source, information space.

*Стаття підготовлена 18 вересня 2020 року;
подана до друку 29 вересня 2020 року.*